УДК 372.3+001.8+371.72

Вікторія НЕСТЕРЕНКО

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна
e-mail: nv.od.ua@gmail.com

Руслан БЕДРАНЬ

кандидат педагогічних наук,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна
e-mail: sandavak27@gmail.com

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ РІВНІВ ВИХОВАНОСТІ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РІЗНОВІКОВИХ ГРУПАХ

У статті подано методику діагностики рівнів вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах. Розкрито компоненти, критерії та показники щодо діагностики рівнів вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах. Описано діагностику рівнів вихованості культури здоров'я дітей у різновікових групах за інформаційно-знаннєвим, емоційно-ціннісним, оцінно-діяльнісним критеріями з відповідними показниками. Подано алгоритм виконання завдань за визначеними критеріями. Визначено загальні результати рівнів вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах, що було одержано у процесі констатувального етапу експерименту.

Ключові слова: методика, діагностика, компоненти, показники, критерії, рівні вихованості культури здоров'я дітей, діти різновікових груп.

Реформування дошкільної освіти, зменшення кількості дошкільних навчальних закладів, а також батьківська ініціатива зумовили поширення різновікових груп як у сільській місцевості, так і в міських багатокомплектних ДНЗ. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» комплектування груп у ДНЗ відбувається за віковими (одновіковими, різновіковими) та сімейними (родинними) ознаками. Створюються і розвиваються нові гуманістичні концепції виховання у групах, побудовані з урахуванням єдності процесів соціалізації та індивідуалізації особистості, самореалізації в умовах спільної діяльності та спілкування, розвитку самоуправління і творчості, що передбачено чинними програмами дошкільної освіти.

Виховання дітей дошкільного віку в різновікових групах досліджували вчені в таких напрямах: особливості виховання дітей у різновікових групах (А. Рузська), навчання дітей іноземної мови (О. Рейпольська), організація спілкування дітей різного віку (А. Богуш, І. Зотова), їхня соціалізація (О. Авраменко), особливості міжособистісних стосунків дітей різного віку (В. Бутенко, О. Вовчик-Блакитна), педагогічні засади побудови освітнього процесу в різновікових групах дошкільного навчального закладу (Є. Герасимова, А. Проніна), готовність дитини до школи (О. Захарова), організація і зміст фізичного виховання дітей 4–6 років (Г. Булутукова), розвиток пізнавальної самостійності дітей різновікової групи в предметно-ігровому середовищі (Г. Гришкова) та ін.

Метою статті є опис методики діагностики рівнів вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах.

Задля діагностики рівнів вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах, було визначено відповід-

ні компоненти (гносеологічний – обізнаність дітей із чинниками культури здоров'я, їх усвідомлення; мотиваційний – позитивне ставлення до свого здоров'я; взаємодія потреб і мотивів діяльності у вихованні культури здоров'я під керівництвом дорослого; поведінковий – дотримання правил поведінки та культурно-гігієнічних навичок, що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я; оволодіння системою способів самостійної діяльності з фізичного і психічного оздоровлення свого організму), критерії та показники (інформаційно-знаннєвий критерій із показниками: обізнаність дітей зі здоров'ям та здоровим способом життя; обізнаність дітей з культурно-гігієнічними навичками; обізнаність дітей із чинниками здоров'я; обізнаність із віковим складом своєї групи; емоційно-ціннісний критерій із показниками: позитивне ставлення щодо піклування про своє здоров'я; наявність інтересу та прагнення дотримуватися здорового способу життя; позитивне ставлення до спільної здоров'язбережувальної діяльності з дітьми іншого віку у своїй групі; оцінно-діяльнісний критерій із показниками: наявність адекватної самооцінки і взаємооцінки щодо дотримання культури здоров'я; прагнення до взаємодії з дітьми іншого віку в процесі здоров'язбережувальної діяльності).

На підставі визначених критеріїв і показників за кожним компонентом було схарактеризовано рівні вихованості культури здоров'я дітей різновікової групи: достатній, задовільний та низький.

Вихідний рівень вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку досліджувався в різновікових групах (ЕГ – 86 дитини) та в контрольних різновікових групах (КГ – 84 дитини), у яких виховувалися діти суміжного віку (п'ятий і шостий роки життя). Групи, дібрані для участі в експериментальній роботі, працювали в однакових організаційних умовах. Усього експериментальним дослідженням було охоплено 6 різновікових груп, що склало 170 дітей. До кожного показника за кожним критерієм було дібрано і розроблено діагностувальні методики та завдання.

Опишемо діагностику рівнів вихованості культури здоров'я дітей у різновікових групах за критеріями і показниками.

Методика діагностики рівнів вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах за інформаційно-знаннєвим критерієм передбачала: а) індивідуальне опитування дітей щодо їхньої обізнаності з культурно-гігієнічними навичками, станом здоров'я, хворобами, чинниками здоров'я, ставленням до свого здоров'я; б) бесіду про віковий склад групи, в процесі якої запитували у дитини, скільки їй років, чи є у групі діти старші чи молодші за неї, з ким би вона хотіла дружити і чому (зі старшими, з молодшими, чи дітьми своєї підгрупи); в) розглядання серії сюжетних картинок та запитання за їх змістом, які було спрямовано на виявлення знань дітей про вплив мікробів на здоров'я людини і методи (способи) боротьби з ними; уявлення про будову тіла та його органів (будова ока і способах захисту його, збереження зору; будова вуха, роль слуху в житті кожної людини тощо); догляд за зубами і порожниною рота (уявлення про захворювання зубів і причини виникнення, про процедури, які допоможуть зберегти міцні, білі зуби); ставлення дітей до краси волосся, зачіски, способи догляду за волоссям тощо.

Опишемо алгоритм виконання завдань за інформаційно-знаннєвим критерієм з відповідними показниками.

Інформаційно-знаннєвий критерій

Показник: обізнаність дітей із здоров'ям та здоровим способом життя.

Мета: виявити обізнаність дітей із здоров'ям та здоровим способом життя.

Матеріал: сюжетні картинки «Хвора дитина, «Діти взимку на прогулянці».

Процедура виконання: дітям пропонувалося розглянути картинки і висловити свою думку. Наприклад, під час бесіди за серією картинок «Хвора дитина» Костя Н. (п'ятий рік життя) розповів, що хлопчик захворів, у нього температура і болить горло тому, що він пив холодну воду. «Я теж п'ю холодні воду, хоча мама мені забороняє». Аліна Ч. (п'ятий рік життя) розповіла, що у дівчинки болить живіт, тому що вона з'їла багато солодкого, я теж так роблю, хоча мама мене потім лає! Під час бесіди за картиною «Діти взимку на прогулянці» Андрій Р. (п'ятий рік життя) розповів, що хлопчику було спекотно грати, я

думаю, він зняв шапку і захворів, я теж знімаю шапку, коли мені спекотно, а потім мама мене лає!

У ході бесіди «Здоровий малюк» дітям було запропоновано такі запитання:

1. Що таке здоров'я?

2. Яку людину можна назвати здоровою?

3. Навіщо людині здоров'я?

4. Чи можна тебе назвати здоровим малюком?

При аналізі відповідей дітей враховувалося наявність уявлень про поняття «здоров'я», обізнаність дітей із складниками здоров'я та здоровим способом життя, оцінка їх значущості в житті людини, наявність мотивації на ведення здорового способу життя, вміння визначати його характерні риси щодо самого себе. Наведемо приклади відповідей дітей. Так, Мишко С. (п'ятий рік життя) відповів, що «здоров'я» – це коли не хворієш, коли тебе не образили. Поліна С. (шостий рік життя) відповіла, що «здоров'я» – це коли не болить живіт. Марійка Т. (п'ятий рік життя) – «здоров'я», коли не стріляє у вухах. Андрій Д. (шостий рік життя) відповів, що здоровою людиною я називаю маму, тому що вона рідко хворіє. Іринка М. (п'ятий рік життя) відповіла, що треба бути здоровою, і тоді будеш красивою як модель.

Катруся Д. (шостий рік життя) – «людині потрібно здоров'я, щоб вона не померла». Мишко Ж. (п'ятий рік життя) – «людині потрібно здоров'я, щоб не заразити друзів». Олексій Л. (п'ятий рік життя) – «я здоровий малюк, тому що мама мене вже вилікувала».

Показник: обізнаність дітей із культурно -гігієнічними навичками.

Мета: визначити обізнаність дітей із культурно-гігієнічними навичками.

Матеріал: сюжетні картинки «Діти в умивальній кімнаті».

Процедура виконання: дітям пропонувалося розглянути картинки і висловити свою думку. Наприклад, при розгляданні сюжетних картинок «Діти в умивальній кімнаті» більшість дітей п'ятого року життя називали тільки дію умивання вранці, вони не чистять зуби, не полощуть рот після прийняття їжі. Діти шостого року життя здебільшого називали такі дії в умивальній кімнаті, як-от: умивання обличчя, купання під душем тощо, але не змогли пояснити, для чого це потрібно. Так, наприклад, Соня З. (шостий рік життя) розповіла, що вмиває обличчя, тому що мама так каже!

Показник: обізнаність дітей із чинниками здоров'я.

Мета: визначити обізнаність дітей із чинниками здоров'я.

Матеріал: сюжетні картинки «Режим дня», «Харчування дітей».

Процедура виконання: дітям пропонувалося розглянути картинки і висловити свою думку. Наприклад, при розгляданні сюжетних картинок «Режим дня» Юра А. (п'ятий рік життя) розповів, що хлопчик дивиться телевізор пізно ввечері, я теж так роблю, бо не хочу лягати спати! Зображення продуктів харчування викликало такі розповіді дітей: Оленка М. (п'ятий рік життя) «Я не дуже люблю їсти яблука, а ось чіпси я люблю, і завжди плачу, коли мама не хоче мені їх купити».

Показник: обізнаність із віковим складом своєї групи.

Мета: визначити обізнаність дітей із віковим складом своєї групи, розуміння, що в одній групі виховуються суміжні за віком діти.

Матеріал: сценарії для рольових ігор «Лікарня», «Сім'я», «У дитячому садку».

Процедура виконання: дітям пропонувалося на початку гри розподілити ролі серед учасників та пояснити свій вибір. Наприклад, Катя Д. (п'ятий рік життя) пояснила вибір на роль лікаря Оленки Т. (шостий рік життя) тому, що вона моя подруга. Тетянка О. (шостий рік життя) запропонувала свою кандидатуру на роль вихователя, тому що її мама вихователь. Платон К. (п'ятий рік життя) запропонував на роль батька Сашка У. (шостий рік життя) тому, що він сильний.

Опишемо алгоритм виконання завдань за показниками емоційно-ціннісного критерію.

Емоційно-ціннісний критерій

Показник: позитивне ставлення щодо піклування про своє здоров'я.

Мета: виявити ставлення дітей до свого здоров'я.

Матеріал: методика «Сюжетні малюнки» серії «Люблю – не люблю».

Процедура виконання: дітям було запропоновано зображення протилежних за змістом дій з теми «Культурно-гігієнічні навички» (наприклад, дитина приймає душ – відмовляється від прийняття душу, чистить зуби – відмовляється чистити зуби тощо). Окремо представлено радісні вирази обличчя (смайлики). Вихователь просив дитину розкласти радісні вирази обличчя на картинки з діями, які їй подобається виконувати. Наприклад, Сашко Д. (п'ятий рік життя) поклав радісний смайлик на картинку, де хлопчик відмовляється чистити зуби і сказав, що він також не любить чистити зуби.

Індивідуально дітям було запропоновано погратися в гру «Режим дня».

Мета: виявити уявлення дітей, пов'язані з дотриманням режиму дня та необхідну послідовність дотримання окремих режимних моментів.

Матеріал: сценарій гри «Режим дня».

Процедура виконання: дітям було запропоновано картинки із зображенням режимних моментів: дитина готується до сну (розстеляє ліжко, надягає піжаму); дитина приймає їжу разом з батьками; дитина приймає їжу з однолітком за столом; дитина на прогулянці; дитина читає, малює, дивиться телевізор; прокинулася після денного сну; прокинулася вранці; дитина йде в дитячий садочок; вмивається, причісується; чистить зуби, витирається рушником; робить зарядку; миє руки з милом; одягається; роздягається; вітається, вітає батьків, дітей. Вихователь просить дитину викласти картки в правильній послідовності: «Поклади картинки так, як ми повинні виконувати ці дії протягом дня». В процесі виконання завдання уточнювали дії дитини запитаннями: «Чому після сну ми робимо зарядку? Навіщо?». Наведемо приклади відповідей дітей: Сашко В. (п'ятий рік життя) припускався таких помилок: спочатку поклав картинку з пробудженням дитини, потім картинку з дитиною, яка малює, далі картинку із зображенням приходу дітей у дитячий садок і картинку, де дитина заправляє постіль; Микита К. (шостий рік життя) поклав картинки одну за одною, але перед картинкою із зображенням дитини, яка спить – картинку з дитиною, яка виконує зарядку і миє руки.

Показник: наявність інтересу та прагнення дотримуватися здорового способу життя.

Мета: виявити наявність інтересу та прагнення дотримуватися здорового способу життя.

Матеріал: «Сюжетні малюнки».

Процедура виконання: дітям було запропоновано із серії картинок з різними діями (дитина лежить у ліжку та дитина робить зарядку; дитина лежить у ліжку та дитина чистить зуби; дитина збирається на прогулянку та дитина дивиться телевізор; дитина грається на подвір'ї з м'ячем та дитина сидить на лавці і їсть бутерброд тощо) обрати ті дії, які вони вважали правильними і пояснити, чому саме такий їх вибір. Наприклад, Оленка К. (п'ятий рік життя) розповіла, що не любить робити зарядку і довго лежить у ліжечку, поки мама не починає лаятись. Микола С. (шостий рік життя) сказав, що не любить гратись у м'яча, він стає мокрим і мама його лає, тому він обрав їсти бутерброд. Сашко Р. (п'ятий рік життя) розповів, що він взагалі не чистить зуби, йому це не подобається, а мамі каже, що почистив.

Показник: позитивне ставлення до спільної здоров'язбережувальної діяльності з дітьми іншого віку у своїй групі.

Завдання: виявити ставлення дітей до спільної здоров'язбережувальної діяльності з дітьми іншого віку у своїй групі.

Матеріал: методика «Зробимо разом».

Процедура виконання: дітям пропонувалося об'єднатися в пари (дитина п'ятого року життя та дитина шостого року життя). До картинок із зображення органів чуттів (вухо, око, язик і ніс) дібрати відповідні пазли із зображеннями квітки, світлофора, цибулі, гітари тощо. Наприклад, при складанні пазлів до картинки «Орган чуття – ніс» Оленка С. (п'ятий рік життя) звернулась до Тетянки О. (шостий рік життя) – Так я роблю?

Тетянка О. (шостий рік життя): придивлялась до картинки і відповідала – Ні, ти, що? Дай я сама покладу!

Оленка С. (п'ятий рік життя): Я хочу сама покласти!

Тетянка О. (шостий рік життя): Ні, я покладу, я старша. Ось, я вже поклала.

Опишемо алгоритм виконання завдань за показниками оцінно-діяльнісного критерію вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах.

Оцінно-діяльнісний критерій

Показник: наявність адекватної самооцінки і взаємооцінки щодо дотримання культури здоров'я.

Мета: виявити наявність самооцінки і взаємооцінки дітей щодо дотримання культури здоров'я.

Матеріал: сценарій до рольової гри «Лікарня».

Процедура виконання: дітям пропонувалося пограти в гру «Лікарня» і розіграти сценку: мама приводить дитину на огляд до лікаря, тому що в неї болить горло. Перед початком гри, діти самостійно обрали ролі. Наприклад, Христина К. (шостий рік життя) сама обрала себе на роль лікаря, оскільки знає, як лікувати. Коли Тетянка О. (шостий рік життя) їй заперечила, що також може лікувати і теж буде лікарем, то Христина К. (шостий рік життя) відповіла, що та не може бути лікарем, оскільки не любить чистити зуби і вмиватись, а вона, Христина К., завжди чистить зуби і вмивається.

Показник: прагнення до взаємодії з дітьми іншого віку в процесі здоров'язбережувальної діяльності.

Мета: виявити прагнення дітей до взаємодії з іншими дітьми у процесі здоров'язбережувальної діяльності.

Матеріал: сюжетні малюнки до ситуацій «Вчимося надавати першу медичну допомогу».

Процедура виконання: у процесі аналізу ситуацій «Як вчинити?» дітям пропонувалося описати алгоритм дій і аргументувати свій вибір та провести ці дії з ляльками. Було задіяно діти суміжного віку, об'єднані у пари (п'ятий та шостий роки життя).

Ситуація 1. Картинка із зображенням дівчинки, у якої з носа тече кров.

Дії дітей: Оленка К. (п'ятий рік життя) відзначила, що треба викликати лікаря, тоді як Катруся М. (шостий рік життя) сказала, що треба взяти вату і запхнути в ніс. Під час виконання дій із лялькою, дівчинки постійно сварилися, кидали ляльку на підлогу тощо.

Ситуація 2. Картинка із зображенням дівчинки, яка наколола палець голкою і йде кров.

Дії дітей: Марійка В. (шостий рік життя) сказала, що палець треба покласти до рота, бо вона сама так робить. Під час співпраці з партнеркою Іринкою Р. (п'ятий рік життя) у них також виникали непорозуміння щодо спільної взаємодії у процесі виконання дій.

Загальний рівень вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах визначався за формулою:

$$В = \frac{ІЗК + ЕЦК + ОДК}{3},$$

де В – загальний рівень вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах; ІЗК – інформаційно-знаннєвий критерій; ЕЦК – емоційно-ціннісний критерій; ОДК – оцінно-діяльнісний критерій.

Загальні результати рівнів вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах, що було одержано у процесі констатувального етапу експерименту, відображено в таблиці.

Таблиця

Рівні вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах (на констатувальному етапі експерименту), %

Рівні	ЕГ (%)	КГ (%)
Достатній	7,8	7,9
Задовільний	40,3	42,1
Низький	51,9	50

Як бачимо з таблиці, на достатньому рівні вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах було виявлено 7,8% дітей ЕГ та 7,9% – КГ. Задовільний рівень було зафіксовано у 40,3% дітей ЕГ та 42,1% – КГ. На низькому рівні вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах перебували 51,9% досліджуваних ЕГ та 50% – КГ.

Результати констатувального етапу експерименту дали підстави для розробки експериментальної методики, спрямованої на виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах.

Список використаних джерел

1. Бедрань Р. В. Педагогічні умови виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах : дис… канд. пед. наук : 13.00.08 / Бедрань Руслан Вікторович / ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського». — Одеса, 2017. — 277 с.

References

1. Bedran`, R. V. (2017). Pedagogichni umovy` vy`xovannya kul`tury` zdorov'ya ditej doshkil`nogo viku v riznovikovy`x grupax [Pedagogical conditions for educating preschool children's health culture in groups of different age]. *Candidate's thesis.* Odesa [in Ukrainian].

Нестеренко В. В, Бедрань Р. В. Методика диагностики уровней воспитанности культуры здоровья детей дошкольного возраста в разновозрастных группах

В статье подано методику диагностики уровней воспитанности культуры здоровья детей дошкольного возраста в разновозрастных группах. Для диагностики уровней воспитанности культуры здоровья детей дошкольного возраста в разновозрастных группах, были определены соответствующие компоненты (гносеологический – осведомленность детей с факторами культуры здоровья, их осознание; мотивационный – позитивное отношение к своему здоровью; взаимодействие потребностей и мотивов деятельности в воспитании культуры здоровья под руководством взрослого; поведенческий – соблюдение правил поведения и культурно-гигиенических навыков, способствующих сохранению и укреплению здоровья; овладение системой способов самостоятельной деятельности по физическому и психическому оздоровлению своего организма), критерии и показатели (информационно-знаниевый критерий с показателями: осведомленность детей со здоровьем и здоровым образом жизни; осведомленность детей с культурно-гигиеническими навыками; осведомленность детей с факторами здоровья; осведомленность с возрастным составом своей группы; эмоционально-ценностный критерий с показателями: положительное отношение к заботе о своем здоровье, наличие интереса и стремления вести здоровый образ жизни; положительное отношение к совместной здоровьязберегающей деятельности с детьми другого возраста в своей группе; оценочно-деятельностный критерий с показателями: наличие адекватной самооценки и взаимооценки по соблюдению культуры здоровья; стремление к взаимодействию с детьми другого возраста в процессе здоровьязберегающей деятельности).

Описано диагностику уровней воспитанности культуры здоровья детей в разновозрастных группах за информационно-знаниевым, эмоционально-ценностным, оценочно-деятельностным критериями с соответствующими показателями. Представлен алгоритм выполнения заданий за каждым критерием. Поданы общие результаты уровней воспитанности культуры здоровья детей дошкольного возраста в разновозрастных группах, которые были получены в процессе констатирующего этапа эксперимента.

Ключевые слова: методика, диагностика, компоненты, показатели, критерии, уровни воспитанности культуры здоровья детей, дети разновозрастных групп.

Nesterenko V., Bedran R. The methods of diagnostics of the levels of preschool children's health culture formation in different age groups

The article provides the methods of diagnostics of the levels of preschool children's health culture formation in different age groups. To determine the level of preschool children's health culture formation in different age groups, the corresponding components (gnoseological – children's awareness with health culture factors, realizing of them; motivational – positive attitude towards one's health; the interaction of needs and motives of one's activity in formation of health culture under the guidance of an adult; behavioral – following the rules of behavior and cultural and hygienic skills, that contributes to saving and strengthening of one's health; mastering the system of ways of independent activity in one's physical and mental health), criteria and indicators (information and knowledge criterion with indicators: children's awareness with health and healthy lifestyle; children's awareness with cultural and hygienic skills; children's awareness with health factors; awareness of the age structure of one's group; emotional and valuable criterion with indicators: positive attitude towards taking care of one's health, having interest and aspiration to lead a healthy lifestyle; positive attitude towards joint health-saving activities with children of other age in the group; assessment activity criterion with indicators: the existence of an adequate self-assessment and a mutual evaluation of health culture observing; desire to interact with children of another age in the process of health-saving activities) have been identified.

The diagnostics of the levels of preschool children's health culture formation in different age groups for information and knowledge criterion, emotional and valuable criterion, assessment activity criterion with corresponding indicators has been described. The algorithm of performing the tasks for each criterion has been presented. The general results of the levels of preschool children's health culture formation in different age groups which were received in the course of the stating experiment stage have been given.

Keywords: methods, diagnostics, components, indicators, criteria, levels of preschool children's health culture formation, children of different age groups.

Стаття надійшла до редколегії 08.09.2017